

Marx, Gordon och judarnas historia

Margareta Koraszewska, Lund

Strävan efter att förklara historiens förlopp, att hitta en enkel och entydlig förklaring av sociala fenomen är lika gammal som mänskligheten. Den regelbundenhet som observerades i naturen gav upphov till mångahanda försök att bygga en teori, där samhällets förändringar kunde klassificeras och till sina resultat förutses lika lätt som t. ex. vårens ankomst efter vintern.

Historiens utveckling, med sina absolut oförutsedda avvikelser från mönstret, mycket differentierade utveckling i olika länder och regioner, underlättade inte denna uppgift.

Tillkomsten av Marx teori om den materiella basen som förklarande faktor för historiens förlopp, emottogs med entusiasm och, om det får sägas, en suck av lättnad. Under marxismens barndom och uppväxttid gick det utmärkt att förklara allt med de materiella betingelserna. (Jag kommer ihåg en marxistisk analys av en vacker dikt om olycklig kärlek, som förklarade den sorgliga tonen i versen med att författaren då befann sig i en ekonomiskt underutvecklad region och "den materiella basen" påverkade hans psykiska tillstånd.)

I mera vuxen ålder slutade marxisterna med att servera sådana förklaringar, påminde sig Engels uttalande om "den primitiva ekonomismen" och medgav att också andra faktorer än de ekonomiska kan ha sin verkan på samhället. Icke desto mindre återfinns de eviga citaten om "medvetandet och livet" hos varje marxist med självaktning, och i stället för att undersöka och beskriva *samspelet* mellan de olika faktorerna gör man envisa försök att be-

visa om det var ägget eller hönan som var först.

Lennart Grosins uppsats (*Littera Judaica* 5/6, s. 11—25) bygger på två teorier som kombineras med varandra. Den första är maxismen, där författaren har följande utgångspunkt angående judisk historia: "De judiska grupperna i det förflutna och i nuet intar ingen särställning och [...] de generella lagbundenheter som gäller för den mänskliga historien är tillämpliga också för analysen och förklaringen av skeenden i den judiska historien." Vilka de generella lagbundenheterna är redovisas inte explicit i texten, men om jag förstår rätt, hänvisas här till den marxistiska beskrivningen av historieförloppet.

Vidare sägs det att "Judarna som grupp och den judiska religionen har alltså fortlevt i olika former tack vare och inte trots historien..."

Jag ska inte polemisera mot vad författaren skriver om de materiella förutsättningar som låg till grund för alla judiska levnadsformer, ideologiska förändringar, antisemitism etc. Utan att förklara de materiella förutsättningarna som oväsentliga (Gud be vare!) finns det, enligt min åsikt, tillräckligt många exempel från mänsklighetens historia, som visar att även om det i bakgrunden för vissa fenomen inom "medvetandet" fanns en ekonomisk bas, frigjorde sig dessa från sitt ursprung och spelade en så väsentlig roll för historiens vidareutveckling att de i och för sig förtjänar en analys samt att enbart hänvisningen till deras materiella ursprung inte förklarar någonting.

Vad som intresserar mig mera är författarens

övertygelse om att judendomen inte intar någon särställning samt att den "har utvecklats tack vare och inte trots historien".

För mig är det så att varje nation, etnisk grupp etc. *intar en särställning* i den meningen att samspelet mellan de ekonomiska, kulturella, ideologiska, geografiska och sociala faktorerna är unikt för denna grupp. Även om man, för att förklara historiens förlopp, tar den mest vida teorin, måste man medge att t. ex. den skandinaviska och den östeuropeiska feodalismen var skilda fenomen (de asiatiska formationerna icke att förglömma; dessa misslyckades Marx själv med att passa in i sitt kända schema).

Att betrakta historien som något givet, där varje händelse som skett *måste* ha skett, ter sig för mig som något obegripligt. Från mänsklighetens gryning fanns det en enorm massa *möjligheter* (ofta lika sannolika). Det var inte sällan slumpen som avgjorde att just den ena möjligheten förverkligades och inte den andra. Om Kleopatra hade haft längre näsa . . . De möjligheter som förverkligades, de händelser och den utveckling som verkligen ägde rum — det är historien. Att tala om att någonting skedde trots historien eller tack vare historien verkar meningslöst. Jag undrar om författaren kan applicera samma resonemang på zigenarnas existens: utan någon viktig ekonomisk roll att fylla, med en kultur så klart avvikande från det moderna samhällets krav, varför överlever de? Kan man säga att det är trots historien eller bör man med möda leta efter några materiella förutsättningar som berättigar deras existens? Jag tror att problemet är felaktigt ställt och att zigenarnas existens helt enkelt utgör en del av mänsklighetens historia.

Svar

Lennart Grosin, Stockholm

Margareta Koraszewska försöker få det att framstå som om all marxistisk historietolkning, inklusive den jag gjort av gruppbevarande/assimilation i den judiska historien, är mekanisk materialism. (Jfr hennes exempel med diktförfattaren). Engels som MK "åberopar" var ju inte antimarxist utan förespråkade en dialektisk och materialistisk metod för historieforskningen. Min egen ståndpunkt i denna fundamentala fråga är klar och trots vad MK hävdar explicit redovisad i inledningen av det

Den andra teorin författaren bygger på är Milton Gordons teoretiska modell för minoritetsgruppernas anpassning till majoritetsbefolkningen, konstruerad och prövad på minoritetsgruppernas assimilationsprocess i USA. Hur överensstämmer den Grosinska marxismen med hans absolut ahistoriska tillvägagångssätt, när han tillämpar Gordons modell, byggd på *de materiella förhållanden* som rått i USA under de senaste århundradena på judarnas historia i Alexandria och Cyrene? Dessutom tycks Grosin, för att kunna använda sig av den valda teorin, bortse från vissa historiska fakta. Redan det faktum att det rör sig om ett helt folk, med sin sociala och politiska organisation, sin kultur m. m. som *fördrevs* ur sitt land gör att jämförelsen med en smältningsprocess av frivilliga, individuella emigranter till Amerika saknar verklighetsförankring.

Det finns flera moment i uppsatsen som väcker betänkligheter. Det finns flera händelser i judarnas historia, där man förgäves får leta efter förklaringar inom de teoretiska ramar Grosin ställer till förfogande (t. ex. nutida, helt assimilerade ryska judar, utan någon judisk kultur bakom sig, som återfinner sin judiska identitet).

Det finns ting som filosoferna inte drömt om. Livet är mera komplicerat än marxisterna är benägna att tro. Den fysiska världen är långt ifrån vetenskapligt förklarad till punkt och pricka, än mindre har man hittat förklaringar av de sociala fenomenen. Varje *vetenskapligt* försök att hitta sådana förklaringar är berättigad och välkommet. Man borde emellertid inse att det än så länge finns faktorer som inte är upptäckta. I allra högsta grad gäller detta också för judarnas historia.

kapitel i min anhandling¹ som publicerades i Littera Judaica. I slutet av kapitlet finns ett avsnitt om ideologiska och religiösa faktorer i den judiska historien "i vilket vi särskilt behandlar det sätt på vilket de ideologiska, främst religiösa faktorerna spelat in och bidragit till forandet av det konkreta historiska förloppet". Detta avsnitt liksom framställningen som helhet uttrycker alltså en helt annan ståndpunkt än den MK försöker pådyvla mig.

Huruvida jag lyckats tillämpa en dialektisk-

materialistisk metod kan bara undersökas genom konkret analys av fakta, resonemang och slutsatser som redovisas i artikeln och avhandlingen. Men MK bemödar sig inte om en sådan undersökning. Hennes angreppssätt är typiskt för dem som tar avstånd, inte från mekanisk materialism, utan från all materialism. Detta hennes verkliga syfte demonstreras med all tydlighet genom att hon inte ärligen konstaterar att mina ambitioner varit att genomföra en dialektisk analys och att hon mot principen om lagbundenheter i samhällens och människors historiska utveckling hävdar: "Det var inte sällan *slumpen* som avgjorde att just den ena möjligheten förverkligades och inte den andra" (min kurs.). MK:s ståndpunkt är m a o en ovanligt oförblommerad idealism långt bortom all vetenskaplig ambition. Idealism behöver ju faktiskt inte alltid förhindra inslag av vetenskaplighet. S. W. Barons många viktiga verk om judarnas historia är exempel på det. Hans ståndpunkt i de grundläggande vetenskapsteoretiska frågorna är ju, om än idealistisk, inte att det är slumpen som avgjorde det historiska förloppet.

MK tar även upp vårt utnyttjande av Milton Gordons modell, och visst kan det vara värt en diskussion; vi borde nog ha tagit upp den i avhandlingen. Men även här skjuter MK över målet. Det finns ingen abstrakt princip som säger att en modell som skapats på grundval av förhållanden under en historisk epok inte kan vara användbar för analysen av utvecklingen under en annan. Det beror helt på de konkreta förutsättningarna. Vi menar att dessa i många avseenden varit lika under de tidsperioder det är fråga om, och fr a har MK fullständigt fel när hon beträffande dessa förutsättningar hävdar, att de judiska minoriteterna under antiken och medeltiden uppkom till följd av fördrivning. Det är inget annat än en historisk och ideologisk myt, i dag omhuldad fr a

av politiska sionister. I avhandlingens första kapitel skriver vi: "Man har velat se orsaken till att det judiska folket spreds över den antika världen i det våld och det förtryck, som existerade i det hellenistiska och romerska imperierna. 'Förskingringen' skulle således i huvudsak ha varit ett resultat av att det judiska folket drevs på flykt undan romarna, som år 70 e Kr slog ner det judiska upproret, förstörde templet i Jerusalem och definitivt krossade de sista resterna av judiskt självstyre och nationellt oberoende. Den historiska forskningen har emellertid visat att så inte är fallet. Redan på 800-talet f Kr levde judar i judisk-feniciska handelsfaktorer utanför Palestina (Valentin 1944) och vid mitten av andra århundradet f Kr var judarna spridda i praktiskt taget hela det romerska riket. Uppgifterna beträffande antalet judar under denna tid varierar i olika källor. Valentin (1962) och Léon (1970) anger antalet judar till omkring 4 miljoner varav 3 beräknas ha levt utanför Palestina. Baron (1952) anger 8 miljoner varav 5 miljoner beräknas ha levt utanför Palestina" (sid 20). Och vidare: "Baron (1957, vol IV) uppskattar andelen judar i de östra medelhavsländerna i det romerska riket till omkring 20 procent av vilka *de flesta var konvertiter*" (sid 21, kurs här). Om man inte utgår från dessa elementära fakta, som står att läsa i alla verk om judarnas historia är saklig diskussion omöjlig. Antingen accepterar man dem eller visar att de är felaktiga. Men att låtsas om ingenting för att tillgodose sina önskemål om hur man *vill* se historien leder inte någonvart!

Noter

1. Gordon, Han & Grosin, Lennart, *Den dubbla identiteten. Judars anpassningsmönster i historisk och psykologisk belysning*, Stockholm 1973.